

Вичівський Павло Павлович - кандидат історичних наук, доцент кафедри організації туризму і управління соціокультурною діяльністю (факультет туризму ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»).

Вичівська Олена Миколаївна – фахівець навчально-наукового центру туристично - краєзнавчих досліджень імені Миколи Шкрібляка

УДК 338.48 – 6 : 7/8 (477.8)

Павло ВИЧІВСЬКИЙ, Олена ВИЧІВСЬКА
КУЛЬТУРНО-ПІЗНАВАЛЬНИЙ ТУРИЗМ НА ПОКУТТІ ЯК ВАЖЛИВИЙ
ЧИННИК СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНОГО ТА ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ
РЕГІОНУ

Анотація. У статті проаналізовані особливості та перспективи розвитку культурно-пізнавального туризму на Покутті. Підкреслено важливість використання історико-культурної спадщини, традицій та звичаїв території дослідження для розвитку туризму. Охарактеризовано потенціал території Покуття для культурно-пізнавального туризму. Відзначено його важливу роль у процесі налагодження міжкультурних відносин та взаєморозуміння в епоху глобалізації, новітніх гібридних протистоянь між різними культурами та народами.

Ключові слова: культурно-пізнавальний туризм, культура, історико-культурна спадщина, архітектурна спадщина, пам'ятки історії та культури, культурний потенціал, фестиваль.

Сучасний культурно-пізнавальний туризм є важливим чинником розвитку економіки, культури, соціальної сфери. В свою чергу, нове розуміння культури (історико-культурної спадщини), усвідомлення необхідності збереження культурного різноманіття розширюють перспективи розвитку культурно-пізнавального туризму не тільки як окремого виду туризму, але і як окремого ресурсу регіонального розвитку, який має визначальний вплив на соціально-культурну сферу, екологію і навіть міжнародні відносини. Це пов'язано з тим, що в наш час, культурно-пізнавальний туризм із економічного явища перетворився на соціально-культурний феномен. З урахуванням культурного різноманіття регіонів України, актуальним завданням є вивчення особливостей розвитку культурно-пізнавального туризму на Покутті.

Поняття «культурно-пізнавальний туризм» уперше на міжнародному рівні було використане в матеріалах Всесвітньої конференції з культурної політики (1982 р.) [6],

натомість, основні документи щодо збереження культурних пам'яток розробляли дві провідні міжнародні організації - ICOMOS і UNESCO. UNESCO розглядає культурно-пізнавальний туризм як окремий вид туризму, «що враховує культури інших народів» [1]. У Хартії ICOMOS культурно-пізнавальний туризм розглядається як форма туризму, основною метою якого, є популяризація пам'яток історії та культури. ICOMOS характеризує культурно-пізнавальний туризм як «невеликий сегмент ринку, ретельно організований, пізнавального або освітнього і найчастіше елітарного характеру (...) присвячений поширенню й роз'ясненню культурної ідеї» [10, с. 3]. У сучасних умовах (Анексії Криму, новітньої російсько-української війни на сході нашої країни, та глибокої соціально-економічна кризи) розвиток культурно-пізнавального туризму набуває особливо важливого значення, а саме: підвищення соціально-економічного розвитку депресивних регіонів України (зокрема і Покуття); поширенню ідеалів терпимості в суспільстві; прийняттю й розумінню різноманітних культур. Не менш важлива функція культурно-пізнавального туризму полягає у збереженні культурного надбання, культурної самобутності та різноманіття, а також вирішенню проблем взаємодії туризму і культури.

Визначальною умовою розвитку культурно-пізнавального туризму є наявність значної кількості культурних та історичних пам'яток, та розвинена інфраструктура (дороги, заклади розміщення і харчування). На території Покуття культурно-пізнавальний туризм має хороші можливості для розвитку, що зумовлено значною кількістю і різноманітністю архітектурних, історичних, мистецьких пам'яток і національно-етнічних особливостей.

Покуття – це етнокультурний регіон, розташований на сході сучасної Івано-Франківської області, в межах рік Дністра і Пруту. За теперішнім адміністративно-територіальним поділом до нього належать території Снятинського, Городенківського, Тлумацького, північно-східна частина Тисменицького, більшість Коломийського (без південної частини) районів. Назва «Покуття» зустрічається ще в писемних пам'ятках XIV ст. [4, с. 322]. Походження назви має різне тлумачення: від містечка Кути, від «покути грішників», краю «гут», до найбільш достовірного виведеного від слова кут – як найменування землі «в кутах», утворюваних крутими згинами рік (у даному випадку Дністра, Прута і Черемоша з притоками) [4, с. 323]. Покуття було заселене понад 40 тис років тому. Найстаріші письмові згадки свідчать про такі поселення, як: Тисмениця (1143 р.), Снятин (1158 р.), Тлумач (1213 р.), Гвіздець, Старий Гвіздець, Вербівці (1373 р.), Стрільче, Малий Гвіздець (1375 р.), Незвисько, Рогиця (1378 р.), П'ядики (1397 р.), Товмачик (1398 р.) та ін. Протягом XIV–XVIII ст. на території Покуття існувало 236 населених пунктів [4, с. 325].

З числа найвідоміших археологічних пам'яток, які були віднайдені на Покутті, найбільшою популярністю серед туристів користуються:

- керамічний посуд з ритованим меандровим «нотним» орнаментом та рештки фігурок (дунайські племена, неоліт, с. Незвисько, Грушів, Корнич);
- пам'ятки шнурової культури (Мишин, Голосків);
- триколірно мальований спірально-меандровий поливаний посуд, моделі човна і саней трипільської культури (с. Городниця, Незвисько);
- вироби з бронзи та кераміки характерні для племен культури Ноа (XIII-XI ст. до н.е.);
- ліпний посуд куштанської культури (VI-III ст. до н.е., с. Пилипи);
- гончарні вироби в могильниках карпатських курганів (кін. II- поч. V ст. н.е., с. Ганів, Дебеславці, Товмачик, Пилипи, Воскресінці, Шепарівці);
- гончарні вироби та цілі гончарно-глинобитні печі (кін. II- поч. V ст. н.е., с. Печеніжин) [3].

Не менш важливим, ресурсом для розвитку культурно-пізнавального туризму є Покутська народна архітектура, яка вирізняється своєрідністю та високими мистецькими мотивами. Найбільш поширеними на Покутті були хрещаті п'ятизрубні церкви, які поділялися на два види: перший – коли головний (середній) квадрат був значно більший від всіх інших (чотирьох бічних); другий – коли бічні зруби були аналогічної довжини як середній зруб. Поширеними були покутські п'ятизрубні церкви з трьома банями, натомість п'ятизрубні церкви з п'ятьма банями зустрічаються досить рідко, хоча вони і вирізняються надзвичайною майстерністю виконання всіх деталей (п'ятизрубні найбільше зустрічаються в Городенківському районі) [2, с. 294-304].

Стародавні покутські церкви (XVII-XVIII ст.) - це унікальні надбаня народного зодчества, які будувалися за кошти місцевого населення. Покутська сакральна архітектура відзначається високим мистецтвом і неповторністю, стильові ознаки її характеризуються своєрідними пропорціями та силуетом. Тогочасні майстри в своїх роботах не допускали будь яких повторень, і прагнули надати кожній церкві особливого образу. Дерев'яні покутські церкви становлять не лише високу мистецьку цінність, але й історичну, адже саме з церквами пов'язані тогочасні народно-визвольні повстання українського народу [2, с. 294-304].

З широкого числа відомих архітектурних пам'яток Покуття, необхідно окремо виділити Чернелицький і Роковецький замки. Чернелицький замок, щоправда, на сьогоднішній день, являє собою руїни. Він був збудований в 1659 р., новим власником м. Чернелиця, володарем Клевани та Жукова, польським магнатом русинського

(українського) походження Михайлом Юрієм (Міхал Єжи) Чарторийським. В роки польсько-турецької війни (1672-1676) замок двічі зазнавав руйнувань: в 1672 та 1676 рр. Але невдовзі він був відбудований та разом з Раковецьким замком отримав важливе стратегічне значення під час наступної польсько-турецької війни (1683-1699). В той час, Чернелицький замок був найсхіднішою фортецею Речі Посполитої на правому березі Дністра. За часів польського короля Яна III Собеського тут зберігалися провіант та фураж. У 1696 р. замок перестає бути власністю роду Чарторийських та переходить до Михайла (Міхала) Потоцького (волинського воєводи), пізніше до його сина Петра (Пйотра) [9].

Колись Чернелицький замок мав гострі висунуті кути, чотирикутну двоповерхову вежу над в'їзною брамою та стіни заввишки 6 м, завтовшки 2,5 м. До нашого часу збереглися лише фрагменти вежі та замкового муру. Зовні фасад вежі прикрашений гербом «Рого» («Погоня»), на внутрішній стороні вежі зберігся герб «Рілава» (Пилява) з латинськими літерами E.S.X.C.W.B., які за даними науковців розшифровуються як: Єфросинія Станіславівська, княгиня Чарторийська, воєводина Брацлавська [9].

Окрім замку у смт. Чернелиця розташована ще одна пам'ятка національного значення - Домініканський костел Святого Антонія (епохи Ренесансу). Костел розташований всього за 100 метрів від Чернелицького замку, і також був збудований М. Чарторийським в 1661 р. На думку науковців Домініканський костел Святого Антонія був частиною оборонного комплексу міста та ймовірно, мав підземний хід до замку. На сьогоднішній день, костел знаходиться в плачевному стані, пожежа 2005 р. знищила весь його дах, який був покритий гонтом [8].

Раковецький замок який був зведений у середині XVII століття Домініком Войцехом Бенявським – є пам'яткою архітектури національного значення. У 1657 році замок який ще був недобудований, витримав тривалу облогу козаків, а вже через 10 років у 1667 р. татари також безуспішно намагались його штурмувати. Проте турки двічі (у 1672 та 1676 роках) захоплювали і руйнували Раковецький замок. Наприкінці XVII століття там, де містився Раковецький замок, існувала переправа через р. Дністер, а в самому замку зберігалися амуніція і провіант. У 1768 р. фортеця згоріла і вже ніколи не відновлювалася. На сьогоднішній день зберігся лише невеликий фрагмент північно-західного муру і вежі [5].

Розвитку культурно-пізнавального туризму сприяє і той факт, що територія Покуття в етнографічному плані відзначається самобутністю особливостей національної художньої спадщини та її локальної етномистецької традиції. Зібрані цінні етнографічні та краєзнавчі матеріали, багаті мистецькі збірки музеїв Івано-Франківщини, особливо в Коломийського музею народного мистецтва Гуцульщини та Покуття ім. Й. Кобринського, дозволяють стверджувати, що народне декоративно-прикладне мистецтво Покуття в усіх його

різноманітних проявах є унікальним етнокультурним явищем, яке користується широкою популярністю як серед вітчизняних так і закордонних туристів [3].

Колекція Коломийського музею народного мистецтва Гуцульщини та Покуття ім. Й. Кобринського нараховує понад 50 000 одиниць і представляє всі види традиційного народного мистецтва покутян, починаючи з XVII століття до сьогоdnішнього часу. Проте окремі експонати датовані ще IV тисячоліттям до Різдва Христового і представляють ще «трипільську культуру» [3].

Важливою складовою розвитку туризму на Покутті є проведення фестивалів, найбільш відомими з яких є - покутський фестиваль аматорського мистецтва «Покутські джерела» та фольклорно-етнографічний фестиваль маланок, щедрівок, колядок та вертепів «Людям на добро». Головною метою даних фестивалів є збереження, відродження, популяризація кращих зразків покутської автентичної народної творчості, та залучення туристів, а отже і нових коштів в економіку регіону [7].

Отже, визначаючи перспективи розвитку туризму на Покутті, на наступні декілька років, насамперед потрібно зауважити, що сучасний культурно-пізнавальний туризм - це така сфера економіки, яка в повній мірі інтегрує практично всі суміжні галузі народного господарства. Цей фактор повинен стати визначальним у процесі формування нового як державного так і регіонального підходів до розвитку культурно-пізнавального туризму як пріоритетної галузі, яка може позитивно вплинути на соціально-економічний розвиток Покуття, сприяти зміцненню благополуччя місцевого населення. Розвиток культурно-пізнавального туризму на Покутті суттєво покращить економічну зайнятість населення.

В той же час, для подальшого розвитку культурно-пізнавального туризму на Покутті, та перетворення його у провідний туристичний район необхідне виконання цілого ряду умов: по-перше, розвивати та покращувати туристичну інфраструктуру, шляхом залучення вітчизняних та іноземних інвестицій; по-друге, сприяти поширенню позитивної інформації щодо наявних на теренах Покуття туристичних об'єктів; по-третє, розробити дієву програму яка дозволить зберегти і реставрувати наявні пам'ятки історії та культури; по-четверте, розширити і покращити транспортну інфраструктуру, яка б забезпечила хороше сполучення з санаторно-лікувальними, туристичними та оздоровчими закладами, об'єктами сфери обслуговування. Виконання такого роду завдань, а також політична та економічна стабільність у державі сприятимуть подальшому розвитку культурно-пізнавального туризму як на Покутті, так і в межах всієї держави..

Джерела та література

1. Божко Л.Д. Культурний туризм як важливий чинник соціально-культурного розвитку регіонів України. *Культура України*. - 2011. - Випуск 32. - [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://tourlib.net/statti_ukr/bozhko.htm.
2. Болюк О. Архітектурний декор дерев'яних церков Покуття. *Народознавчі зошити*. № 2 (134), 2017. С. 294-304
3. Мистецтво Покуття. Національний музей народного мистецтва Гуцульщини та Покуття - [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://hutsul.museum/museum/articles/mustectvo-pokyttya/>
4. Прикарпаття: спадщина віків / авт. ідеї та голов. ред. М. Кугутяк. - Львів: Манускрипт-Львів, 2006. - 567 с.
5. Раковецький замок - [Електронний ресурс] – Режим доступу : <https://castles.com.ua/rak.html>
6. Рекомендація № 36 Всесвітньої конференції щодо політики у сфері культури «Збереження культурної спадщини всіх віків» [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_744
7. У Коломиї відбувся фестиваль колядок «Людам на добро!» - [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.museum.if.ua/news/860.html>
8. Чернелиця. Чернелицький замок - [Електронний ресурс] – Режим доступу : <https://we.org.ua/malovnychi-kutochky-ukrayiny/ivano-frankivska-oblast/chernelytskyj-zamok/>
9. Чернелицький замок - [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://frankivchany.if.ua/podoroji/24356-chernelytsia-chernelytskyi-zamok-foto>
10. ICOMOS Tourism Handbook for World Heritage Site Managers. ICOMOS, 1993.

Pavlo VYCHIVSKYI, Olena VYCHIVSKA

Cultural tourism in Pokuttya as an important factor of socio-cultural development and economic development of the region

Annotation. The article analyzes the features and prospects of the development of cultural tourism in Pokuttya. The importance of using the historical and cultural heritage, traditions and customs of the research area for the development of tourism is emphasized. The potential of Pokuttya territory for cultural and educational tourism is characterized. Here is considered an important role in the process of establishing intercultural relations and understanding in the era of globalization, the latest hybrid confrontation between different cultures and peoples.

Key words: cultural tourism, culture, historical and cultural heritage, architectural heritage, historical and cultural monuments, cultural potential, festival.